

tés esélye pedig bizonytalanabbá válik, vagyis ez a kis módosítás a feszültség fokozásában is szerepet játszik.

S milyen jó érzekre vall, nem csupán esztétikai érzekre, hogy kihúzza az asszony és a cseléd közötti különbséget fejtegető sort, de átmenti a nélkülözhetetlen utalást: „— így kombináltam”. De már a következő szakaszban, és úgy, hogy érezni lehet, ez a ”— gondoltam magamban —” az előzményekre is érvényes.

S amit eddigi példáinkkal szemlélítettünk, ugyanazt tapasztaljuk a többi javításnál is: tömörebb, pontosabb, életszerűbb lett általuk a szöveg. Különösen, ahol az asszony jellemzéséről van szó, s láthatóan meg kellett küzdeni a szavakért, ott kivételes gonddal vigyázott, hogy ízlés és hitelesség dolgában még tökéletesebb legyen. S az is lett.

Úgyannyira, hogy ha példa volna rá, érdemes lenne a kerettörténet kikiképzésével és a részletjavítások érvényesítésével a novella egy harmadik változatát is publikálni: válasszon az olvasó. Érdekes kísérlet lenne, de féltő, hogy a filológusok nem vennék jó néven. Ilyenkor újra és újra érzi az ember, milyen kár, hogy Csáth Géza nem érthette meg, nem rendezhette sajtó alá novelláinak teljes

gyűjteményét. Azt, amit ő teljesnek ítélt.

Ha most visszagondolunk azokra az észrevételekre, melyekben Kosztolányi és Brenner Dezső a betegség művészi konzekvenciáit jelezték, akkor azt mondhatjuk: az *Egyiptomi József* átdolgozott változata megerősíti azt, amit Kosztolányiéék észleltek. A koncepcióban valóban megcsuklott a teremtő fantázia, földközébe szorult a költőiség. A részletjavítások azonban még éber figyelemről, érett stílusérzékről, ép tömörítő hajlamról tanúskodnak. Maga a kézírás is erre vall. A sorok egyenesek, a margó is, de nem kínosan pedáns az írás. Lazán, nagyvonalúan rendezett az írás képe, a betűk jól kapcsolódnak, az ó-k, á-k öble, az e-k, l-ek hurka tiszta és telt; a törlés gazdaságos, gyors kézzel megoldott, de határozott. Bizonyos tehát, hogy az átdolgozás nem egy morfiummámosor pillanat műve. Huzamos és gondos munka eredménye. Ami rossz benne, annak oka mélyen rejlett, talán még csírában, ezért csak baljós jeleit véshette az írásra. A lényegre, hiszen a lényeg került veszélybe az emberben is.

Ritkán szolgál filológia ilyen beszédes tanulsággal.

DÉR Zoltán

EGYIPTOMI JÓZSEF

CSÁTH GÉZA

Délután a Duna-parton találkoztam Zalay Jóskával. Ezt mondta:

— Te, a múlt éjjel egy csodálatos, hallatlanul szép álmom volt! El szeretném neked mondani.

— Jó — feleltem —, meghallgatom.

(Mert nagyon érdekelnek az álmok, és érthetetlennek tartom, hogy az emberek, akik életük harmadrészét álmokban töltik el, nem törődnek az

álmaikkal. Nem beszélnek róluk, mint ahogy a legfontosabb dolgokról szokás, az időjárásról, az étkezésről, az érdekes hírekről, a jó könyvekről. Szerintem az álmok mindezeknél fontosabbak, amit ki-ki könnyen beláthat, ha meggondolja, hogy semmi sincs, amivel naponta egyvégtében hét-nyolc-tíz órát foglalkoznánk, míg az alvásnak és az álmodásnak valóban ennyi időt szentelünk. Folyton álmodunk, erről kétség nem lehet. Az agyvelő, az idegek csak részletekben pihennek és az agysejtek egy részében mindig álmok bujkálnak, kapcsolódnak, peregnék le. Csakhogy az álmaink túlnyomó részét elfeledjük. Néha, amikor felébredünk, van egy pillanat, amikor még az egész álom mint egy teljes akkord zeng bennünk, de a következő percben már akárhogy erőlködünk is, teljesen elveszítjük az összes szálakat és minden a feledésbe zuhan. Aki azonban megtanul figyelni az álmaira, reájön, hogy valóban mindég álmodunk. Mindezt csak azért mondom el, nehogy valami ábrándozónak vagy irreális dolgok passzionátusának gondoljanak, amiért Zalay Jóska elmondandó álma csakugyan érdekelt. Az álom reális dolog, életérték, megbecsülendő, finom elmemunka, akár valami szép vers vagy mese, ami közvetlen és szinte lemérhető élvezetet szerez.)

Bementünk egy kávéházba, elhelyezkedtünk, rágyújtottunk és teát rendeltünk. József erre megszólalt:

— Mielőtt elmondanám magát az álmot, meg kell jegyezmem, hogy tegnap este egy hangversenyen megismerkedtem Schwartznéval. Gyönyörű asszony, amelyet még nem láttam. Emellett szerény, előkelően tartózkodó lélek, aki nem mutogatja magát, korzóra például nem jár, és ez a magyarázata, hogy eddig látásból se ismertem. Valami különös, buja, vonzó és emellett nemes zsidószepség. Emellett hiányzik belőle minden pretenzív kacérság, és hisztériás érzékiség. Abszolút tisztességes híre van, és azt halom, hogy a férjével, aki pedig nálánál tizenöt évvel idősebb, jól él. Az asszony úgy harmincnégy-harmincöt éves lehet. Emellett érezni rajta a meleg, nagy szexualitást. Amikor beszélgettünk, szinte zavarban voltam; olyan intenzíven hatott rám a nagyszerű teste, a sötét hajának gazdag illata és hangjának mély, érett csengése. Soha még asszony nem tett reám ilyen benyomást. Rövid ideig voltam velök, a szünetben mindössze, de egész este nem tudtam szabadulni a hatása alól. Igaz, hogy talán nem is nagyon igyekeztem rá. Még amikor éjfél után ágyba fekdüdtem, akkor is magam előtt láttam a sötétben az édes, jó testét, fülemben csengett a hangja és kísértett a parfümjé.

Elaludtam.

Azt hiszem, mindjárt álmodni kezdtem. Lassan derengett valami, majd mind világosabb lett, és végre nagy tiszta kétség tárult fel előttem, nagyszerű nyugalom, egy nyugodt, sík táj, pálmafákkal. A messze távolban piramis. Nyári reggel volt, és én már tisztában voltam vele, hogy Egyiptomban vagyok, és hogy a széles folyó, amelynek a túlsó partját alig látom a napfény ragyogásában, a Nílus.

— No ez jól van!

Ilyesmit mondtam magamban, és előreindultam a part mentén a víz folyásával egy irányban.

A közelben öt-hat íbisz madár álldogált a vízben méltóságos mozdulatlanságban.

— Ó ti szent madarak! — sóhajtottam boldogan és mentem tovább. Majd gondoltam egyet, belegázoltam a sekély vízbe, és a langyos-hűvös hullámokban megfürösztettem a bokáimat. Valami téglaszínű tűnt fel a vízben a lábaim alatt. Jobban megnéztem. A saját testem tükörképe volt. Most végigtekintettem magamon. A bőröm egészen téglavörös volt. A derekam körül kötény alakú fehér öv és a fejem reddős citromsárga kendővel bekötve. A kendő két vége kétoldalt a füleim előtt ráncosan, függönyszerűen hullt le a vállamig. Gimnazista koromban sokat törtem a fejemet, hogy hogyan csinálták az egyiptomiak ezt a kendőkötést. Most rögtön eszembe jutott, hogy íme itt az alkalom, azonnal megtudhatom. De azután mégse vettem le a kendőt. Arra gondoltam, hogy nem tudnám a kötést újra megcsinálni és mehetnék kopaszon, hajadonfővel a forró napon. Mert éreztem, hogy a kendő alatt egész sima, borotvált a fejem. Elhatároztam tehát, hogy elhalasztom a dolgot, míg valami hasonló fejű egyiptomival nem találkozom, aki azután megtaníthat a kötés fortélyára.

A víz folyásával párhuzamosan ballagtam tovább. Olykor boldognak és fiatalnak éreztem magam, mint soha. Ilyen abszolút boldogság az ébrenlétben nem képzelhető el. Szabad voltam, senkihez se tartoztam, és mégis az egész élet, amelybe belejutottam, annyira az enyém volt, s benne minden annyira hozzám tartozott! Elhagyott és egyedül voltam, de a magányomnak nem volt árnyéka és az egyedüllétemben nem rejlett semmi fájdalom. Királyilag éreztem magam!

Így mentem, mendegéltem a tiszta vízpárás, könnyű, langyos jó levegőben. Az életöröm mint állandó, csodás akkord zengett bennem és körülöttem a levegőben halkán és mégis impozáns teljességgel, tömören, megszokás nélkül soha meg nem unható szépségben.

Szaladni kezdtem. Mérföldeket szaladhattam és nem fáradtam el. A szívem nem dobogott gyorsabban és a lábaim nem éreztek semmi fáradtságot. A lélegzésemet még csak nem is hallottam. A víz ezüstös csilingeléssel csobogott a lábaim alatt. Majd apróztam a lépéseket, majd nagyokat lendülve ugrottam, vettem magam és a legszebb ritmusokat eszeltem ki ily módon.

Azt gondoltam ekkor, hogy a mozgás tulajdonképpen nagyszerű életöröm, amelyet nem becsülünk meg eléggé. Persze fontos, hogy az embert ne fődje ruha. A ruha tudniillik nemcsak a mozgásban gátol bennünket, hanem megakadályozza, hogy azt a helyzetváltozást, amelyet a levegőben végeztünk, a bőr a levegő ellenállásában megérezze, midőn ez a láthatatlan és lenge gáz engedelmesen kitér az utunkból és könnyű szellő alakjában elfoglalja a helyet, ahol még az elébb mi voltunk.

Időnként megálltam és a növényeket nézegettem. Szerteszét óriási lótuszvirágok fehérlettek a vízen, tökéletes pompában kibontott szirmokkal. A körülöttük tenyésző vízi növények ragyogó zöld színe egyenesen káprázatosná tette a virág pihegő, élő, illatos fehérségét.

És a Nílus szélesen, lassan kömpölygött. Egészen lassú séta közben is kényelmesen lépést tarthattam a víz folyásával.

A túlsó parton pálmaerdők végtelen egymásutánja húzódott vékony kék vonalban. Csak itt-ott szakadt meg ez a vonal egy-egy keskeny résnyire, melyen keresztül csillogva ködlött a távoli puszták messzesége. Visszanéztem a megtett utam irányában, hogy látok-e csónakot vagy tutajt a vízen. Csakugyan egy apró fekete vonal úszott a látóhatár végében, rajta valami pontszerű fehérség.

Mire ezek ideérnek a lassú Níluson, gondoltam magamban, már lemegy a nap. Eszembe sincs, hogy várjak rájuk. Eltalálok én magam is, ahová csak akarok, bár nem sürgős számomra semmi és tulajdonképp sehová se akarok menni.

Belegázoltam tehát a vízbe egészen nyakig és úszva folytattam az utat. Hatalmas tempókat vettem és utána kinyújtózkodtam a hullámokon a hátamra fekve. Néztem a kék eget és a könnyű, vonal alakú felhőket, amelyek a folyó fölött alacsonyan, mint egy finom, földig érő láthatatlan mennyei függöny látható fodrai és betüremlései lebegtek. Egy-egy íbisz madár felrepült a part felől és lassú szárnycsapásokkal emelkedett az ég felé. Karcsú, szép teste csakhamar a felhők közt úszott és elmosódott azoknak átlátszó, fehér rétegeiben. Ezt látni, nézni hasonlíthatatlan és nagy öröm volt. A látás maga isteni és tökéletes gyönyört adott. A víz pedig lassan vitt tovább.

Íme, mondám, ily egyszerű dolog a boldogság. Boldog vagyok, mert nem kívánkozom sehová, és mert tökéletesen meg volnék elégedve, ha azt hallanám, hogy halálomig így fogok úszni a Níluson hanyatt fekve, kék ég alatt, délelőtti napsütésben.

Ezt a gondolatot azonban az álomban nem így gondoltam. Csak most fordítom át neked a reális élet szavaira. Mert elmélkedésemből teljesen hiányzott ez a profán viszonyítása az élet értékének a halálhoz. A halál ebben az álombeli létben nem tűnt fel legfőbb rossznak és az élet nem volt a legfőbb jó. Minden egyformán igen jó és szép volt, emellett új és csodálatos is és mégsem izgalmas, nem fárasztó és nem félelmes, mint itt e siralomvölgyben.

Eközben a víz jól elvitt a partról és legalább egy kőhajításnyira bent úsztam már a meder közepe felé, amikor hirtelen egy asszonyt pillantottam meg a parton. Fehér kendővel volt bekötve a feje és térdelve ruhát mosott a folyóban.

Leálltam a vízben és figyeltem. Csak vállig látszottam ki a folyóból. Az asszony nem vett észre, mosott tovább. Keményen, fűrgén és jókedvűen fogatta, sulykolta és öblítette a ruhát.

Lassan közeledtem a part felé! Ekkor vettem észre, hogy a fák között, de a víztől csak igen kis távolságban egy sárga faház áll.

Bizonyára a háziasszony — gondoltam magamban, mert a nő mozdulatai olyanok voltak, hogy nem tarthattam cselédnek.

Íme — gondoltam magamban —, ez az asszony, bár tudja, hogy nem látja senki, mégis bájjal és kedvvel dolgozik. Az ilyesmire alacsonyabbrendű lélek nem képes, mert hiányzik belőle a felsőbb képesség, hogy a saját erejében, ügyességében és szépségében gyönyörködjék. Ez az asszony pedig munka közben ezt árulta el.

Barnás, gömbölyű vállalai és fekete haja, amely apró tincsekben bújt ki a kendő alól, gazdag mellei, amelyeket sárga lepel szorított le, meztelen formás karjai és széles csípői, amelyeket a guggoló helyzet rendkívüli szépségben mutatott be, egészen lekötötték érdeklődésemet. Hiányzott azonban vágyamból az a maró és nyomasztó íz, amely hasonló esetben a való életben sohase marad el, s amely mindig abból az aggodalomból és félelemből származik, hogy a nő talán nem lehet, nem lesz a miénk, vagy ha lesz is, de nem mindjárt. Csendesen, nyugodtan álltam a vízben. A szerelmi tűz nem sürgetett és nem homályosította el a látásomat, s így annak örömét zavartalanul élvezhettem.

Az asszony felegyenesedett és lassan kinyújtózott. Termetének rendkívüli arányosságát jól megcsodálhattam. Puha volt ez a test és mégis tömör, jól összetartott. A középtermetűnél valamivel nagyobb, dúsan telt és mégis kecses. Azt hiszem, szükségtelen megjegyezmem, hogy pontosan megfelelt annak a képnek, amit még az este a szép asszony látásakor az ő igazi alkatára vonatkozóan magamnak kikombináltam.

A szép nő a ruhákat betakarta egy kosárba és a ház felé indult. Azt gondoltam, hogy nem látott rajtam és már kiáltani akartam, köszönteni vagy hívni, amikor hirtelen megfordult és barátságosan, és szelíden egyenesen rám mosolygott. Jobb kezemet üdvözlésre emeltem, és sietve gázoltam a part felé. Ő mozdulatlanul állt, és most már elkomolyodó arccal végignézett rajtam. Hamarosan előtte álltam, és tiszteletem jeléül mélyen meghajoltam.

— Ki vagy te, drága asszony?

— Azt hiszem, látod rajtam, hogy ki vagyok, zsidó asszony vagyok, a férjem törvénytudó és nincs itthon.

— Engedd meg tehát, hogy megpihenjek házádban, mert messzi útról jövök.

— Akkor bizonyára éhes vagy és enni szeretnél.

— Nem gondolok most arra, és kérlek, ne is fáraszd magad velem, hogy étellel kínálj meg.

— Talán csak nem utasítanád vissza, ha kenyérrel kínálnálak.

— Drága előttem minden, amit a kezeddal megfogsz.

— Akkor jöjj hát a házba.

Az asszony előrement, és láttam rajta az igyekvést, hogy járásában le-

hetőleg szerényen mérsékelje csípőinek pazar hullámozását. Piciny lábai és vékony bokái azonban annál szebbeknek és angyalibbáknak tűntek föl. Az ajtóban félrehúzott egy világos zöld színű vászonfüggönyt és előreengedett.

— Menj be! — mondta nyugodtan, de nekem megdobbant a szívem.

Egy kicsiny szobába léptem, amelynek falait körös-körül fehér vászonfüggönyök borították. A földön gyékény. A szoba sarkában egy alacsony, nádból font asztal, kétoldalt a fal mellett lócák.

— Itt lakunk — mondta az asszony —, messze a várostól, mert a férjem nagyon félt és nem akarja, hogy férfiakat lássak.

— Félt, hogy hűtlen leszel hozzá?

— Attól nem tart, mert tudnivaló, hogy a házasságtörő asszonymak halál a büntetése, megkövezés, de azt se akarja, hogy más férfi netán vágyat ébresszen bennem.

— A férjed egész nap távol van?

— Reggel megy a törvénytudók gyülekezetébe és este jön haza.

— Nem nehéz számodra a magány?

— Nem, mert dolgozom.

— Nincs gyermeked?

— Nincsen, de egy kisázsiai szent próféta megjósolta, hogy lesz és így türelmes vagyok a várakozásban... Hanem most beszélj te magadról. Egyiptomi vagy, de nyilván a Felső-Nílus tájáról. Ott van a hazád?

— Igen — mondtam gépiesen.

— Fiatal vagy, azt látom, és bizonyosra veszem, hogy a szerencse pártfogásába fog venni.

— Miért gondolod, te édes asszony?

— Mert eszesnek látszol és az arcod kedves.

Egy pillanatra kilibbent a szobából, majd visszatért, egy darab kenyeret tett eléem egy sárga cseréptálban és egy vörös kőkorsót állított le. Azután végigsimítva csípőit a kezeivel, maga is leült szemben velem az üres helyre.

— Nem aggódsz, hogy férjed hazatér? — kérdeztem.

— Nem — mondta egyszerűen —, ilyenkor sohasem szokott hazajönni.

Ettem. Ő nézett engem. Ülbe tett kezekkel, jóindulatúan és nyugodtan. Most jól megnéztem édes arcát. Huszonöt-harminc évesnek látszott. Nagy és erős hajlású orra a cimpák könnyed és finom vonalaival jóságos és buja jelleget adott az arcának. Szemöldökei magasan íveltek és könnyedek voltak. Barna szemei okosak és melegek. Álmatag szemhéjai harmadrészben eltakarták a szemgolyókat. Alattok gyönyörű hamvas kék karikák tanúsítottak az asszonyi tudás és életösztön gazdag esztendőiről. Az ajkak teltek, kárminpirosak és nedvesek voltak. Az egyenletesen barna bőr, amely az arcon egészen világos, majdnem elefántcsontszínű árnyalatba ment át, azt a benyomást keltette, hogy hűvös és bársonyos.

— Milyen szép és kedves asszony vagy te — mondtam halkán és igen őszintén.

— Dehogyan — felelte nevetve —, már öreg vagyok. Tíz éve vagyok férjnél már bizony és már tizennyolc éves elmúltam, mikor az uram feleségül vett.

— Tehát huszonnyolc éves vagy.

— Bizony huszonnyolc.

Hallgattunk. A torkom száraz volt a vágytól. Jót húztam tehát a korából és azután felállottam.

— Engedd meg, hogy megköszönjem a vendéglátást — szóltam és megfogtam a puha, meleg kis kezét.

— Szívesen — felelte és ő is felállt.

Az édes szemeibe néztem, amelyek mosolyogtak és e pillanatban hirtelen könnyesekké lettek, és az arcvonásaira, amelyeken most hirtelen valami mozdulatlan, szent komolyság jelent meg. Azután megcsókoltam az ajkait és a behunyt szemeit és a puha, szép, barna karjait, telt nyakát, szépséges, drága kebleit és a hajfürtjeit, amelyek fehér kendője alól kibújtak és cédrusillatot árasztottak.

Az asszony aléltan és gyengéden hunyta le szemeit a csókjaim alatt. Vállai megremegettek. Majd szemhéjait erősen összeszorította, mintegy menekülve a vágy elviselhetetlenül hatalmas benyomásai elől, úgy, mint ahogy erős fény elől menekülünk. Azután lassan átölelt a két puha karjával, hozzám simulott pompás csípővel és mohón, buján édesen csókolni kezdett, miközben ragyogó szemei közvetlen közelből észbontóan elváltozva a szemeimbe meredtek...

Ó, csodálatos volt!...

— És most menj — mondta azután boldogan mosolyogva, és megsimogatta az arcomat.

— Engedd, hogy még maradjak.

— Menned kell, vagy azt akarod, hogy meghaljak? Hogy halálra kövezzenek és a férjem a szégyen bánatával éljen egész életén át. Én élni akarok, hogy visszagondolhassak rád és erre a boldogságra, amit most éltem át és amit nem vártam és nem reméltem az istentől.

— Légy áldott ezerszer — mondtam könnyezve, és megcsókoltam a kezét.

— Szerencse és boldogság legyen a részed — suttogta az asszony, de elcsuklott a hangja és fejét a vállamra hajtotta.

Letérdeltem előtte, átöleltem áldott csípőit és csókot nyomtam két térdére.

Azután kimentem a házból. A szívem tele volt, nehéz volt, fájt, de boldog voltam. Kitértam a karjaimat, a búcsúzó nap sugaraiban, azután elindultam a folyó folyásával ellenkező irányban. Egy kőhajításnyiról visszaneéztem. Az asszony ott állt a parton, a szemeit az egyik karjával elfödte és a másikat kinyújtotta abban az irányban, amerre távoztam.

Ujjai, mint a sebzett madár szárnyai, lefelé lógtak, és csodálatos formái még egyszer megvillantak a napfény aranypatinájában.

Zalay elhallgatott. Mind a ketten némán bámultunk magunk elé.

— És azután — kérdeztem —, ezzel vége volt?

— Igen — felelte József —, ez az utolsó részlet, amelyre emlékszem, és miután az egész álom tökéletes összefüggésben jelent meg előttem a felébredéskor, bizonyosra veszem, hogy valóban így végződött.

— Csakugyan valószínű.

— Ugye szép?

— Nagyon szép.

— Ma egész nap ezen az álmon gondolkodom, és állandóan olyan enyhén elégedett és szomorú vagyok, mint amikor felébredtem. Ó, te drága asszony!

Fizettünk, és a kávéház ajtajában mindjárt el is búcsúztunk. Mind a kettőnknek dolga volt. De aznap még többször eszembe jutott az egyiptomi asszony, és irigyeltem Józsefet, hogy ilyen szépet álmodott.

1912. szeptember